

– 7 –

Actieprogramma tegen kleine wapens; Nederland surft gratis mee

In 2001 levert Nederland een mobiele telefoon aan Frankrijk. De antenne van het mobieltje functioneert als loop voor het afschieten van de vier kogels die de telefoon kan laden. Een dodelijk en verraderlijk wapen dat doet denken aan een James Bond-film. In oktober 2000 vond de Nederlandse politie tijdens een inval bij een drugshandelaar de eerste exemplaren. Enige tijd later wordt een Kroatische wapenhandelaar aangehouden die probeert de mobieltjes via Slovenië naar West-Europa te smokkelen. Bij de latere levering aan Frankrijk gaat het hoogstwaarschijnlijk om uitwisseling tussen de Nederlandse en Franse politie en niet om wapenhandel, maar het blijft curieus.¹ Een andere opvallende levering: in 1992 levert Nederland geweren en pistolen aan Oostenrijk en Engeland voor film- en theatergebruik.

Van alle Nederlandse wapenexportvergunningen gaat het in dertien procent van de gevallen om kleine en lichte wapens en munitie daarvoor.² Een groot deel hiervan heeft niets met oorlog, militairen en legers te maken. Veelal gaat het om jagers die hun jachtgeweer meenemen naar Malawi, Polen of Suriname. Daarnaast nemen sportschutters hun geweer of pistool mee naar wedstrijden, en zijn er verzamelaars die een oud geweer aan de muur te pronken hangen. Over deze buitenissige hobby's gaat het niet in dit hoofdstuk. Ook ligt de nadruk niet op de illegale handel in kleine wapens. De meest aandacht geven we aan de door de overheid officieel goedgekeurde leveranties, om een beeld te geven van de Nederlandse rol op de markt van kleine en

1 Overzicht verstrekte vergunningen in het jaar 2001, brief staatssecretaris Ybema 12-07-2001, p. 10; Lucrezia Cuen, 'Cell Phone Guns Discovered', ABC News.com 06-12-2000.

2 In de periode half 1992-begin 1999 gaat het in totaal om bijna 1400 vergunningen op een totaal van 11.000. Het aandeel op de exportvergunningen voor wapens en munitie (dat betekent minus *dual use*, 3893 vergunningen) is 20%.

lichte wapens en munitie. Nederland loopt voorop bij het bestrijden van de export van deze wapens.

De betrokkenheid van Nederland bij de handel hierin is tot nu toe nauwelijks beschreven. Zoals voor bijna de gehele Nederlandse wapenexporten geldt, gaat het om delen van grotere en kleinere systemen, zoals handvuurwapens en munitie. Doordat het om kleinere deelsystemen gaat blijven de leveringen grotendeels onopgemerkt. Door deze onbekendheid is ook de controle hierop beperkt tot ambtenaren en controlediensten, en speelt het maatschappelijk middenveld nauwelijks een rol.

Export van kleine en lichte wapens

Kleine wapens zijn revolvers, pistolen, geweren, karabijnen, en machine- en aanvalsgeweren. Lichte wapens zijn zware machinegeweren, raketwerpers en mortieren kleiner dan 100 mm en draagbare versies van granaatwerpers, antitank- en antivliegtuiggeschut. Een andere definitie gaat uit van het gemak waarmee ze te transporteren zijn, omdat dit de inzetmogelijkheden bepaalt. Kunnen de systemen bijvoorbeeld op een gangbaar vervoermiddel, zoals een jeep, worden gemonteerd dan vallen ze onder de categorie lichte wapens. Dan zijn ze namelijk te gebruiken door strijdgroepen in conflictgebieden. In dit hoofdstuk wordt een brede definitie van kleine en lichte wapens gebruikt. Daarnaast besteedt het aandacht aan alle munitie – ook de munitie voor grote wapensystemen – die Nederland aan regio's elders in de wereld levert.

Kleine en lichte wapens staan volop in de aandacht van ontwikkelings- en vredesorganisaties en niet voor niets. Ieder jaar sterven een half miljoen mensen direct door de inzet van deze wapens. Er zijn ongeveer 500 miljoen kleine wapens in omloop. Sommige gaan al jaren mee. Een geweer dat in het begin van de vorige eeuw is gebruikt tijdens de Eerste Wereldoorlog doet nu mogelijk weer dienst in een oorlog in Afrika. Het wapen oogt antiek, maar is nog steeds even dodelijk. Bovendien zijn deze antieke wapens vaak aanzienlijk simpeler dan de geweren en pistolen die vandaag de dag worden geproduceerd. Het namaken van onderdelen is daarom ook gemakkelijker. Het is vooral de eenvoud van de kalasjnikov die dit wapen zo geliefd maakte bij verzetsbewegingen.

Joegoslavië: leveranties aan de vooravond van een oorlog

Vanaf eind jaren tachtig verleent Economische Zaken enkele exportvergunningen voor de uitvoer van slaghoedjes aan Joegoslavië; een voorbeeld van de levering van onderdelen op het kleinst mogelijke niveau. Het gaat hier

niet om producten van Nederlandse makelij, maar om in de Verenigde Staten geproduceerde onderdelen die Nederland exporteert. Joegoslavië is in 1990 al verre van stabiel. Mogelijk wil de overheid niet zien dat de situatie in het land na Tito verre van rooskleurig is, en verstrekt ze daarom een exportvergunning. Tito was een criticus van het Russische model en daarom heeft Joegoslavië binnen het Westen een aparte status. Dit valt alleen al af te leiden uit de speciale positie die het land inneemt in het wapenexportbeleid van de zogenaamde COCOM-landen tijdens de Koude Oorlog.³ Van alle Oostbloklanden neemt alleen Joegoslavië deel aan de door de COCOM ontwikkelde procedure voor controle op wapenexporten. Van die uitzonderingspositie wordt overigens misbruik gemaakt. Joegoslavië dient vaak als valse eindbestemming, wapens worden vervolgens vanuit Joegoslavië verder getransporteerd. Bijvoorbeeld naar Irak en Iran die in de jaren tachtig in oorlog waren.

Hoewel de verschrikkingen die het land de volgende jaren gaan teisteren op dat moment nog onvoorstelbaar zijn, kan iedereen na Milosevic' beruchte toespraak in Kosovo in 1987 vermoeden dat de komende tijd niet vrolijk zal stemmen. Tijdens de toespraak haalt hij uit naar de Kosovo-Albanezen en maakt hij het Servische nationalisme uitgangspunt voor het beleid. De Kosovo-Albanezen laten zelf duidelijk blijken dat ze niet voor een vergelijk met Servië zijn.⁴ Het hele systeem waarop de multi-etnische Joegoslavische staat rust, wordt met het groeiende nationalisme op de helling gezet. Andere deelrepublieken reorganiseren hun territoriale legers als reactie op de Servische politiek. Belgrado treedt vervolgens hard op tegen het opkomend nationalisme in de deelrepublieken, en daar worden de Serviërs vervolgens geschoffeerd. Hand over hand nemen de spanningen toe. Dit zien als de opmaat voor een oorlog is wijsheid achteraf, maar zeker voor de deskundigen op de Nederlandse ambassade in Belgrado en het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag moet bekend zijn dat de situatie uiterst explosief is, of op zijn minst instabiel. Een wapenexportbeleid dat niet uit kan gaan van op de nabije toekomst gerichte analyses is weinig effectief.

Desondanks verleent de overheid in december 1989 een exportvergunning voor ruim een half miljoen slaghoedjes. De order heeft een waarde van ongeveer zesduizend euro. Het gaat weliswaar om een gering bedrag, maar het belang van wapenleveranties kan niet alleen gemeten worden door de finan-

3 COCOM-landen waren de NAVO-landen minus IJsland en plus Japan. Een aantal landen dat geen lid is van het COCOM-verband maakte gebruik van de COCOM-procedure, waaronder Joegoslavië. Zie: 'Uitvoer van strategische goederen 1987', ministerie van Economische Zaken, juli 1987, p. VIII.

4 Raymond Detrez, *Kosovo – de uitgestelde oorlog*, De Prom-Houtekiet, Baarn/Antwerpen 1999.

ciële omvang ervan: het gaat om de strategische waarde ervan of de invloed op de mensenrechtensituatie. Blijkbaar is het Joegoslavische leger tevreden, want in januari 1990 bestelt het wederom slaghoedjes. Dit maal 1,75 miljoen, voor een bedrag van ruim twintigduizend euro. Tweederde van de bestelling is in april 1990 geleverd, kort voor de eerste forse schietpartij tussen Serviërs en Kroaten in de Krajina.⁵

De leveringen roepen de vraag op waarom Joegoslavië – een land dat zelf een grote defensie-industrie heeft – afhankelijk is van slaghoedjes uit het buitenland. Moeten de voorraden snel worden opgevoerd met het oog op het naderende en steeds onvermijdelijker conflict? Het lijkt de aannemelijkste verklaring. Servische vrijwilligers in de Krajina en Bosnië worden vanaf juli 1990 geoefend en bewapend met handvuurwapens, pantservoertuigen en zware artillerie.⁶ De Verenigde Staten – een land met een vele grotere defensie- en munitie-industrie – moeten tijdens de Vietnamoorlog ook een beroep doen op bondgenoten voor de aanvoer van munitie.⁷ Als die al niet kunnen voorzien in hun eigen munitievoorraden, dan geldt dit zeker voor Joegoslavië.

In oktober 1990 verleent Economische Zaken nog een vergunning voor de levering van 23.800 kardoeszakken aan Joegoslavië. Hoewel het woord ‘kardoes’ eerder beelden uit de Gouden Eeuw oproept dan van een moderne oorlog, bestaan ze nog steeds. ‘Een kardoes is een cilindervormige zak van ruwe zijde, welke de voortdrijvende lading van een projectiel bevat en in de kamer van een kanon wordt geladen’, aldus een beschrijving van een zeventiende-eeuwse kardoes.⁸ Inmiddels worden kardoesen geweven van synthetische garens en kosten ze ongeveer tien euro per stuk. Wie een stokje steekt voor deze levering is niet bekend, maar uiteindelijk levert Nederland geen enkele kardoeszak.⁹ Wel gaan nog een aantal leveringen met nachtzichtapparatuur naar Joegoslavië. De laatste levering daarvan vond plaats in juni 1991: in de maand dat de oorlog echt losbarst.

5 Misha Glenny, *The Fall of Yugoslavia*, Penguin, Londen 1993 (2de editie).

6 Getuigenverklaring Jerko Doko, zaak IT-94-I-T, pp. 1359-1361, Den Haag, 06-06-1996. Op.cit. Mark Danner, ‘The Horrors of a camp called Omarska’, <http://journalism.berkeley.edu/faculty/MarkDanner/wpbshorror.html>, voorjaar 1998.

7 Georg Thayer stelt dat de Verenigde Staten in 1966 zo krap in de munitie zaten dat ze een contract met NWM de Kruithoorn aangingen voor de levering van 20-mm-munitie die direct door Amerikaanse militaire vrachtwagens werd opgehaald en naar het oorlogsgebied in Vietnam werden gevlogen, waar de munitie binnen 36 uur nadat het de fabriek verlaten had, werd ingezet. (*De internationale wapenhandel; een moordhandel*, Wolters-Noordhoff, Groningen 1971, p. 273.)

8 http://www.nautiek.nl/Marine/Schepen/Eendracht.htm#_ftn1.

9 Hoe dat zit met 120 delen voor granaten is onduidelijk. Voor deze order werd eveneens in juli 1990 een vergunning afgegeven voor levering aan een bestemming in Belgrado.

194

Het gaat bij leveringen aan Joegoslavië niet om vreselijk grote bedragen, maar wel om wapenonderdelen met grote dodelijke werking. Kogels zouden zich geen meter verplaatsen zonder de kettingreactie die door een slaghoedje in werking wordt gezet. Televisiebeelden van de oorlog in het voormalige Joegoslavië laten veelvuldig zien hoe dorpen en zelfs hele steden worden platgeschoten door zwaar geschut. Daar spelen granaten en kardoezen een rol. De mensen die dit geweld ontvluchten, zijn neergemaaid met handvuurwapens, 's nachts met behulp van nachtzichtapparatuur. Nederland levert een indirecte bijdrage aan deze oorlogshandelingen.

Tabel 7.1 Exportvergunningen voor militaire goederen in 1990 naar Joegoslavië

Omschrijving	Aantal	Bedrag	Datum aanvraag	Laatste levering
Slaghoedjes	1.750.000	US\$ 18.448	29/01/90	April 1990
Slaghoedjes	512.000	US\$ 5.155	19/12/89	N.b.
Warmtebeeldcamera, UP 1042/01,	1	€ 45.378	19/03/90	April 1991
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 76.087	21/03/90	Maart 1991
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 112.287	27/02/90	Maart 1991
Beeldversterkerbuizen type xx 1136 en xx 1277	6	€ 16.441	12/01/90	Oktober 1990
Beeldversterkerbuizen type xx 1136	3	€ 8.386	15/03/90	Juni 1990
Beeldversterkerbuizen type xx 1470	3	€ 5.445	24/04/90	Geen
Beeldversterkerbuizen, type xx 1470	3	€ 5.445	11/06/90	N.b.
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 32.777	27/02/90	Juni 1991
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 3.831	21/03/90	Juli 1990
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 692	06/06/90	N.b.
Delen van beeldversterkerbuizen	–	€ 1.096	06/06/90	N.b.
Kardoeszakken bestemd voor granaatlichamen	23.800	€ 251.873	11/10/90	Geen
Ontstekers voor granaten	120	€ 3.872	30/05/90	N.b.

Het zieke vernuft en de landmijnen

Momenteel voeren NGO's, enkele multinationale organisaties en overheden campagne tegen de verspreiding van kleine en lichte wapens, een vervolg op de campagne tegen de landmijnen uit de jaren negentig. De campagne rond de landmijnen brengt de verschrikkelijke gevolgen van het gebruik van landmijnen in kaart: de plaatsen waar ze liggen, de slachtoffers die ze veroorzaken (vaak lang nadat conflicten beëindigd zijn) en de afschuwelijke werking die ze hebben. Landmijnen die een meter omhoogspringen en dan ontploffen ter hoogte van de geslachtsorganen, landmijnen die net sterk genoeg zijn om zware lichamelijke schade aan te richten, maar niet dodelijk zijn, dit om de gezondheidszorg te belasten; landmijnen in de vorm van felgekleurd kin-

derspeelgoed et cetera. Voldoende voorbeelden van het zieke menselijk vernuft om morele verontwaardiging tot grote hoogte op te jagen. Verminkte slachtoffers reizen de wereld rond om als levend bewijs te dienen van de kwalijke effecten van dit wapen.

In 1997 bereikt de 'landmijn campagne' in Ottawa haar hoogtepunt met een verdrag tegen de productie, verspreiding en opslag van mijnen die uitsluitend gericht zijn tegen mensen, in de vaktaal antipersoneelslandmijnen of AP-landmijnen genoemd. In maart 2002 hebben al 122 landen dit verdrag ondertekend. Hoewel wordt gesproken over een landmijnenverdrag, betreft het landmijnen die gericht zijn tegen personen en niet tegen voertuigen, de zogenaamde antitankmijnen (of AT-mijnen). Ook deze vormen een probleem, maar ze vallen grotendeels buiten het verdrag. Niet alleen tanks vliegen namelijk de lucht in als ze over een AT-mijn rijden, ook bijvoorbeeld bussen en tractoren. De oplossing voor dit probleem is een mechanisme dat de mijnen na verloop van een bepaalde tijd uitschakelt. Helaas werkt dit systeem vaak gebrekkig.

De Nederlandse overheid is zeer actief binnen internationale organisaties om de productie, verspreiding en opslag van AP-mijnen aan banden te leggen.¹⁰ Al in 1996 besluit de Nederlandse regering dat het leger deze mijnen niet langer zal gebruiken. Alleen voor opleiding en training behoudt Nederland er een paar duizend. Een dergelijke voorraad is toegestaan in het Ottawa-verdrag. Kortom: de Nederlandse overheid heeft een voorbeeldig beleid, maar over de exporten van landmijnonderdelen in het verleden is mogelijk daarom nauwelijks gesproken.

Het 'Landmine Monitor Report 1999' stelt dat Nederland in het verleden waarschijnlijk landmijnen tegen personen heeft geëxporteerd. Daarover hoeft geen twijfel te bestaan: Nederland leverde nog in de jaren negentig AP-landmijnen aan Australië. Dat land heeft inmiddels alle landmijnen gericht tegen personen vernietigd.¹¹

Een recente affaire rond de export van AP-mijnen blijkt een storm in een glas water. In 2001 bestelt het bedrijf Eurosurcamp SA uit Spanje – een groot-handel in historische wapens – in Nederland AP-mijnen. Hiervoor geeft de Nederlandse overheid geen exportvergunning.¹² Zowel Spanje als Nederland maakt deel uit van het Ottawa-verdrag, en het bezit van AP-mijnen is in beide landen dan ook verboden. Alleen al de aanvraag laat zien dat er wel degelijk AP-mijnen in Nederland in omloop zijn. De minister antwoordt op een vraag van de Campagne tegen Wapenhandel dat: 'De aanvraag bleek te

10 Zie o.a. Landmine Monitor Report 1999, 2000 en 2001 (www.icbl.org/lm).

11 Landmine Monitor Report 2001, 'Australia', zie: <http://www.icbl.org/lm/2001/australia>.

12 Openbaar jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid 2001, p. 41.

zijn gedaan door een Nederlandse particulier, die een verzameling oude wapens heeft, waaronder één AP-mijn.⁷ De exportvergunning wordt niet verstrekt en het ministerie neemt aan dat de mijn inmiddels is vernietigd.¹³

Vooraf in het begin van de jaren negentig kopen Duitsland en Zweden delen van antitankmijnen en verder onderdelen voor landmijnen van een verder niet gespecificeerd type (antitank of antipersoons), alle van Nederlandse makelij. Het gaat onder andere om mijndeksels. Het overgrote deel van de leveringen zijn onderdelen voor een landmijn die nog aanwezig is in bijvoorbeeld Canada, Duitsland, Nederland en Zweden (FVV-028 of DM-31 genaamd).¹⁴

Een van de laatste Nederlandse landmijnleveranties gaat in 1996 naar Zweden. Het betreft hier 60.000 stuks DM-31-mijnen tegen voertuigen. 48.000 Van deze DM-31-mijnen zijn direct vernietigd door het Zweedse bedrijf Bofors. Daarmee levert Nederland een bijdrage aan het uitbannen van landmijnen. Bofors verkoopt met toestemming van de Nederlandse overheid echter wel 12.000 stuks door aan Canada.¹⁵ Uit de opbrengst hiervan wordt de vernietiging van de overige 48.000 bekostigd (1,8 miljoen euro). Verschillende Kamerleden plaatsen kanttekeningen bij de levering, maar volgens de regering is er niets mis mee. Canada is immers destijds al betrokken bij het Ottawa-proces en levering van de technologisch geavanceerdere landmijnen, maakt de wereld juist veiliger, zo is de redenering die aan de export vooraf gaat. 'De DM-31 is een antitankmijn die ruimschoots voldoet aan alle eisen die het herziene Conventionele-Wapenverdrag voor Mijnen zal bevatten', zo stelde minister van Defensie Joris Voorhoeve destijds.¹⁶ Er zijn deskundigen die vermoeden dat ook de antitankvariant van deze mijn bij verwijdering explodeert,¹⁷ waardoor hij een functie tegen personen krijgt. De Nederlandse overheid geeft inmiddels toe dat de mijn niet voldoet aan het Ottawa-verdrag, omdat de sensor te gevoelig is.¹⁸ Defensie zal de mijnen daarom aanpassen, en als dit niet mogelijk is, vervangen. In elk geval zal het leger ze niet gebruiken.¹⁹ De vervanging is ook om militair-strategische re-

13 Antwoorden op schriftelijke vragen van de Campagne tegen Wapenhandel, naar aanleiding van het algemeen overleg inzake het wapenexportbeleid, 31-10-2002.

14 Voor welk type mijn de aan Duitsland geleverde batterijen bedoeld zijn, is onduidelijk. Het meest voor de hand ligt de MUSPA-mijn. Deze kan met vliegtuigen verspreid worden. Het ministerie van Defensie in de VS ziet de MUSPA als een mijn tegen zowel personen als voertuigen. Landmine Monitor Report 1999, 'production and new developers'.

15 Materieelprojectenoverzicht 1998, p. 90.

16 Landmijnen, Tweede Kamer 66-4535, 27-03-1996; en brief minister Voorhoeve, Tweede Kamer 1995-1996, 24 292, nr. 4.

17 Part III: antihandling devices, *Human Rights Watch Backgrounder* 25-02-2002.

18 'Alternative anti-personnel mines; the Next generations', German Initiative to Ban Landmines.

19 Landmine Monitor Report 2001 en 2002, 'Netherlands'.

denen wenselijk, aangezien hij te zwaar is en gemakkelijk van buiten te beïnvloeden.²⁰ De Kamerleden die kritisch stonden ten opzichte van de levering, krijgen dus achteraf gelijk.

Bij vrijwel alle Nederlandse exporten van landmijnen en onderdelen daarvoor gaat het om Nederlands fabrikaat. Welk bedrijf deze onderdelen en metaalwaren heeft vervaardigd is onbekend. Het meest voor de hand liggend is Eurometaal, omdat het zelf stelt dat het onderdelen voor AT-mijnen produceert.²¹ De batterijen voor landmijnen worden grotendeels geproduceerd door het in Eindhoven gevestigde Thales Munitronics (voorheen Signaal USFA). Ze zijn bedoeld voor antitank- en andere 'intelligente' mijnen.²²

Ouderwetse landmijnen

De campagne tegen 'ouderwetse antipersoonslandmijnen' kent een unieke opzet. NGO's bewerken aanvankelijk pers en publiek en creëren daarmee een voedingsbodem voor het verder uitbouwen van de campagne richting overheden. Al snel betreft de campagne een aantal overheden die er deel van gaan uitmaken en het onderwerp in tal van internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties en de Organisatie voor Vrede en Samenwerking in Europa (OVSE) agenderen. Het Ottawa-proces, genoemd naar de stad waar het verdrag getekend is, blijkt een effectieve vorm voor het bereiken van resultaten. Op grond van deze aanpak kan een wapen dat al jaren tot de standaarduitrusting van legers behoort, al snel verboden worden.

Er zijn slechts enkele landen die landmijnen tegen personen nog steeds niet hebben afgezworen, zoals China, Rusland, de Verenigde Staten en India. Ze willen eerst een opvolger hebben voor de huidige versies, voordat ze afstand doen van de ouderwetse typen. Moderne vervangers voor landmijnen zijn kostbare systemen met dezelfde militaire functie. Dat wil zeggen dat zij wapens en troepen beschermen, maar ook zichzelf uit kunnen schakelen. Deze moderne systemen geven legers tevens meer flexibiliteit, want ze kunnen gebieden ontoegankelijk maken en vervolgens weer toegankelijk. Bovendien lopen militairen tijdens een interventie op al aanwezige landmijnen. Het vervangen van deze ouderwetse landmijnen is daarom zowel in het belang van mensen die de grond willen gebruiken voor nuttige functies, zoals landbouw, vervoer en ontspanning, als van interveniërende militairen.

20 Brief staatssecretaris Van Hoof, Tweede Kamer 2001-2002, 24292, nr. 21.

21 Catalogue of Netherlands Defence Related Industries 2001 (ministerie van Economische Zaken, Den Haag 2001), p. 199. Volgens deze gids houdt Franerex zich bezig met het vullen van landmijnen.

22 Idem p. 59; zie ook Frank Slijper, 'Signaal USFA in mijnen', *VeeDee AMOK* nr. 5, 1996, p. 24.

De Nederlandse krijgsmacht dient in 2000 een lijstje wensen in voor nieuwe systemen. Er is een 'nauwe samenhang tussen de uitbanning van AP-mijnen en de noodzaak van vervangende middelen', zo heet het in een brief aan de Tweede Kamer.²³ Zo is nog een derde partij gebaat bij het uitbannen van landmijnen, de defensie-industrie, die de nieuwe wapens mag leveren. De nieuwe wapensystemen zullen wel moeten voldoen aan de eisen die in het landmijnverdrag worden gesteld.

Aangezien de moderne systemen kostbaar zijn, wordt bovendien de verspreiding ervan beperkt en bereikt dat ze vooral in handen van rijkere landen zijn. Dat betekent dat er tijdens interventies minder kans bestaat om op een mijn te lopen, waardoor het Westen een groter militair overwicht krijgt. Minder gefortuneerde staten zullen genoeg moeten nemen met goedkopere en voor de bevolking gevaarlijker varianten. Een handige knutselaar kan een mijn in elkaar zetten die is gemaakt van bijvoorbeeld een colablikje met scherven en springstof. Om dergelijke toepassingen te bestrijden, is er meer nodig dan controle op wapenexporten. Dat kan alleen door bemiddeling en oplossing van conflicten. Dit neemt niet weg dat de campagne tegen AP-mijnen een succesverhaal is. Dit succes riep om een vervolg en dat kreeg vorm in een campagne tegen lichte wapens.

Tabel 7.2 Landmijnexporten

Land	Beschrijving en aantal	Waarde vergunning (in euro's)	Waarde realisatie
1990			
Australië	18.000 Anti-persoonsmijnen	14.076	n.b.
Duitsland	14.000 Delen van mijnen	559.057	n.b.
Zweden	92.800 Delen van antitankmijnen	575.940	n.b.
Zweden	161.180 Stuks spuitgietwerk voor antitankmijnen	1.225.435	n.b.
Zweden	43.650 Ontstekingseenheden voor antitankmijnen	6.914.402	n.b.
Zweden	40.000 Delen van landmijnen	173.526	n.b.
Zweden	Delen van mijnen	169.178	n.b.
Zweden	28.095 Stuks spuitgietwerk van aluminium voor antitankmijnen	326.530	n.b.
Zweden	12.856 Delen van mijnen	380.947	n.b.
Zweden	Delen van mijnen	16.602	n.b.
Zweden	230 Dekfels voor mijnen	7.147	n.b.
Zweden	49 Stuks spuitgietwerk voor antitankmijnen	549	n.b.
Zweden	51.700 stuks anti-tank landmijnen	515.250	n.b.
Zweden	2.880 Zweedse mijnen	2.257.948	n.b.

23 Brief staatssecretaris Van Hoof, Tweede Kamer 2001-2002, 24292, nr. 21.

Tabel 7.2 Landmijnexporten (vervolg)

Land	Beschrijving en aantal	Waarde vergunning (in euro's)	Waarde realisatie
1991			
Zweden	Delen van mijnen	69.623	68.867
Zweden	Mijndeksels	669.326	669.327
Duitsland	Deksels van mijnen	539.905	533.854
Duitsland	Delen van mijnen	2.961.647	2.964.426
1992			
Duitsland	Mijnendeksels	80.435	65.825
Duitsland	Delen van mijnen	819.594	346.291
Duitsland	Lithiumbatterijen t.b.v. strooimijnen	92.483	92.483
Duitsland	Lithiumbatterij t.b.v. strooicontainer onder vliegtuig	185.225	185.226
Zweden	Delen van mijnen	97.701	75.213
1993			
Duitsland	Delen van mijnen	8.465	8.462
1996			
Zweden	Mijnen, FFV 028 (AP DM31)	Zie tekst	Zie tekst
1997			
Duitsland	Anti-personeensmijnen (Nr. 22 SER) (Waarschijnlijk voor vernietiging)	731.857	

Kleine-wapenscampagne

Grotendeels dezelfde organisaties als die van de campagne tegen landmijnen, pogen via eenzelfde werkwijze de handel in lichte wapens te beperken: mensenrechten- en ontwikkelingsorganisaties, en groepen uit de Verenigde Staten die zich richten tegen de aanwezigheid van grote hoeveelheden handvuurwapens in de eigen samenleving. Medewerkers van ontwikkelingsorganisaties in het veld lopen aan tegen de kwalijke gevolgen van handvuurwapens. Mensenrechtenonderzoekers komen de slachtoffers van kleine wapens tegen. Burgers die worden geconfronteerd met het dodelijke afloop van vuurwapen gebruik in westerse samenlevingen. In de Verenigde Staten vallen jaarlijks bijvoorbeeld 12.000 slachtoffers door de inzet van kleine wapens.²⁴ Opnieuw wordt via medewerking van overheden gewerkt aan een internationaal verdrag. Dit proces loopt via multilaterale organisaties als de OVSE, de Europese Unie en Verenigde Naties. De tactiek mag dan dezelfde zijn, inhoudelijk is een campagne tegen lichte wapens niet hetzelfde als een campagne tegen AP-mijnen, die immers militair verouderd zijn. Lichte wapens behoren tot de standaarduitrusting waarmee leger en in mindere mate politie zijn uitgerust. Een verbod op productie, export en opslag is dan ook onmogelijk. Dat heeft tot gevolg dat deze campagne zich richt op misbruik van lichte wapens door rebellen, criminelen en gekken die er kinderen mee

24 Tabel A.10 'Firearm-related mortality, by manner of death and country, most recent year available between 1990-2000', in: World Health Organisation, 'World Report on Violence and Health', Geneve 2002, pp. 322-323.

neerschieten op scholen. Vooral liberale vuurwapenwetten, zoals in de Verenigde Staten, moeten het ontgelden. Veel minder aandacht krijgen leveringen van en aan overheden. Dat heeft vermoedelijk veel te maken met de deelnemers aan de campagne: de traditionele vredesbeweging (met meer oog voor machtspolitieke vraagstukken) is nauwelijks betrokken. Dit leidt tot vreemde situaties.

De Britse regering onderschrijft bijvoorbeeld de campagne tegen lichte wapens, maar levert tegelijkertijd wel geweren en pistolen aan de regering van Sierra Leone om de rebellen van het RUF te verslaan om rust en orde te herstellen. In Sierra Leone zijn het onderhandelingen tussen de strijdende partijen die uiteindelijk voor een fragiel vredesproces zorgen. De gewapende strijd – mede mogelijk gemaakt door de wapenzendingen – heeft dit proces vertraagd. De Franse overheid gaat op een vergelijkbare manier om met haar leveringen aan het Hutu-bewind tijdens de burgeroorlog.²⁵ De Hutu-regering moet uiteindelijk het veld ruimen, omdat de tegenstander, het Rwandese Patriotisch Front (RPF),²⁶ sterker blijkt. De rampzalige gevolgen van deze machtsstrijd in Rwanda zijn bekend.

Aangezien kleine en lichte wapens tijdens militaire operaties een belangrijke rol spelen, stuit de tegenstand tegen de handel in deze wapens op politieke onwil om de kleine-wapenstromen naar alle betrokken partijen te stoppen. Leveranties van geweren en pistolen spelen immers een rol in het machtspolitieke beleid van overheden.

Dat betekent dat de campagne tegen lichte en kleine wapens een heel andere inhoudelijke benadering moet hanteren dan de campagne tegen de AP-mijnen.

WAPENS VOOR ÈN WAPENS TEGEN BOUTERSE

De Nederlandse overheid gebruikt in het verleden de levering van kleine wapens als onderdeel van haar machtspolitiek. Het onderscheid illegaal en legaal is daarbij flinterdun. In 1993 dreigt de regering-Venetiaan uit Suriname Nederland om te interveniëren om zich Bouterse van het lijf te houden. Nederland kiest voor het beproefde middel van militaire steun. In dit geval aan de tegenstanders van Bouterse binnen het leger om de invloed van de Bouterse getrouwen daar terug te dringen.

25 Pieter Wezeman, 'De discussie over lichte wapens: zwakte en noodzaak', *Internationale Spectator* november 2001; Menno Steketee, 'Geweren tussen de exotische groente', *NRC Handelsblad* 31-07-2002.

26 Deze worden gesteund door Tutsi's in de diaspora en Oeganda. Dat land wordt op de achtergrond weer gesteund door de Verenigde Staten.

In 1993 lost een Orion-patrouillevliegtuig in het geheim een lading Nederlandse wapens in Suriname om de legerleiding van wapens te voorzien. Sinds een dag is Arthy Gorré dan de legerleider en belast met de schoonveegoperatie binnen het leger. De leverantie is een niet mis te verstaan Nederlands gebaar om zijn positie daarbij te versterken. De Nationale Democratische Partij (NDP) van Desi Bouterse noemt de leveranties dan ook een middel om Bouterse onderuit te halen.²⁷ In Paramaribo blijven de geheime leveranties niet onopgemerkt en de Nederlandse operatie komt in de openbaarheid. Nederland stelt eerst dat het om de levering van een lading plunjebalen gaat, en Gorré meldt dat met de Orion voedsel is gebracht. Nadat de Surinaamse minister van Defensie Gilds verklaart dat het goederen voor de staatsveiligheid zijn, kan Den Haag het 'plunjebalenverhaal' niet langer volhouden. Volgens *de Volkskrant* zijn er FAL-geweren, Browning FN-pistolen en uzi-pistoolmitrailleurs geleverd en wellicht ook antitankwapens.²⁸ Uiteindelijk geven de ministers Ter Beek en Kooymans (van respectievelijk Defensie en Buitenlandse Zaken) de levering toe en verklaren: 'Bovendien zou, als de regering in Paramaribo de beschikking zou krijgen over de gevraagde uitrustingsstukken, de kans sterk afnemen dat zij onverhoopt een beroep zou moeten doen op steun uit het buitenland. Het was derhalve in het belang van beide landen dat aan het verzoek zou worden voldaan.'²⁹

Het gaat hier om een legale leverantie, want Buitenlandse Zaken geeft zijn fiat, maar wel op een wijze die de gemiddelde illegale leverancier ook gebruikt. Bovendien houdt de overheid de wapenexporten naar Suriname buiten de boeken. Ze komen niet voor in de overzichten met afgegeven vergunningen. Wel duiken enige tientallen losstaande leveringen van geweren en pistolen op. De grootste levering hiervan betreft een levering van 60 pistolen in maart 1996.

Kleine en lichte wapens gaan vaak van hand tot hand, omdat ze verkocht worden door corrupte militairen, worden buitgemaakt door strijdende groepen of worden geroofd uit wapendepots. Zo ook in Suriname. Tijdens de strafzaak tegen Desi Bouterse verklaart een van de getuigen dat hij in de periode 1993-1996 wapens uit depots van het leger levert aan een drugsdealer die in contact staat met Bouterse. Een andere getuige noemt de levering van 500 automatische wapens aan dezelfde drugsdealer.³⁰ Tijdens een coup poging in oktober 1997 wordt een groep opgerold die uit is op wapens die zijn opgeslagen op een marineterrein. In 1998 worden wapens onttreemd uit het politieopleidingscentrum Zorg en Hoop. Vermoed wordt dat de daders 'inside-information' hebben.³¹ Zo ko-

27 Verklaring van de Nationale Democratische Partij, 04-07-2000, zie: www.cq-link.sr/ndp/n000704.htm.

28 Wio Joustra, 'Haagse bluf brengt waarheid over geheime lading Orion aan het licht', *de Volkskrant* 21-05-1993.

29 'Ter Beek: Orion bracht Suriname militaire hulp', *NRC Handelsblad* 25-05-1993.

30 Gerechtshof Den Haag, Zaaknummers: 0975408797 en 0975403399. Alleen al een buit van 500 geweren is bepaald geen kleinigheid in een land waar 6000 man troepen zijn (2900 militairen en 3000 paramilitairen).

31 Zorg en Hoop; nieuwsoverzicht 30-05-1998, zie: <http://www.omroep.nl/nps/radio/zorgenhoop/nieuws/98/0530.html>.

men hoogstwaarschijnlijk de door Nederland geleverde wapens toch weer in handen van hen tegen wie ze bedoeld zijn.

De leveringen aan Suriname zijn ook opmerkelijk, omdat Suriname begin jaren tachtig ook al wapens van Nederland krijgt en dan zit Bouterse nog stevig in het zadel. 'Met zekerheid kan ik stellen dat aan Bouterse in 1982 enige honderden karabijnen, mitrailleuronderdelen, explosieven en munitie is verstrekt. In oktober van dat jaar heeft Bouterse voor de volksmilitie nog vierhonderd handvuurwapens gekregen', zegt een hoge voormalige Nederlandse inlichtingenofficier tegen *Weekkrant Ons Suriname*.³² De leveringen zijn destijds bedoeld om Suriname buiten de invloedssfeer van Cuba en het communisme te houden. Enige tijd later vinden de decembermoorden van 1982 plaats. De wapenleveranties zijn het hele jaar doorgaan, aldus dezelfde officier. Zelfs na de decembermoorden zijn er nog explosieven aan het Surinaamse leger geleverd: 'De boot was al onderweg en werd niet teruggeroepen.'³³ Deze politiek houdt niet alleen Bouterse in het zadel, hij leidt er daardoor mede toe dat twaalf jaar later wederom wapenleveranties plaatsvinden om diezelfde Bouterse te bestrijden.

De medewerking van overheden

Voor een Ottawa-procesaanpak is de medewerking van overheden noodzakelijk. En daarvoor moet er een uitgangspunt zijn waar zowel overheden als NGO's zich in kunnen vinden. De basis daarvan is de bedreiging van stabiliteit en ontwikkeling door het gebruik van kleine en lichte wapens. De algemene opvatting, gedeeld door de Wereldbank, is immers dat vrede voor ontwikkeling komt. Met andere woorden: daar waar gevochten wordt, blijven investeringen achterwege. Dat is echter maar de halve waarheid. Met evenveel recht kan je stellen dat waar investeringen lucratief zijn, en de baten niet naar alle partijen gaan, er conflicten om een andere verdeling van de koek plaatsvinden. Onderzoekers van de Wereldbank vonden ook aanwijzingen dat landen met grondstoffen zoals diamanten, hout en koper vier keer zoveel kans hebben om in een conflict verzeild te raken, als landen zonder deze hulpbronnen.³⁴ In deze conflicten zijn kleine wapens het middel om stabiliteit te handhaven. De voorbeelden hiervan zijn legio. De positie van Shell in Ogoniland, de Freeportmijn in West-Papua et cetera. Investerings die economische ongelijkheid in de hand werken, dragen zodoende niet bij aan ontwikkeling als voorwaarde voor vrede.

32 'Wapenleveranties betaald met ontwikkelingsgeld', *Weekkrant Ons Suriname* 25-04-1996. Het gaat hier zeer waarschijnlijk om het toenmalige hoofd van de militaire inlichtingendienst van de landmacht (LAMIT), kolonel A. Schulte.

33 Idem.

34 Michael T. Klare, *Resource Wars*, Metropolitan Books, New York 2001, p. 13.

Onherroepelijk komt de vraag naar voren wat de achtergronden en wie de aanstichters van conflicten zijn. Dat is een zeer politieke vraag. Bijvoorbeeld: is de verzetsbeweging in Nepal de veroorzaker van het gewelddadige conflict of de regering in Kathmandu die niet tegemoetkomt aan de noden van de bevolking? Kan de schuld wel op een van beide partijen geschoven worden of spelen beiden een negatieve rol? Moet één partij wel met wapens gesteund worden en de andere niet, of allebei of geen enkele? Is het streven gericht op een diplomatieke oplossing van de onderliggende problemen? In België besloot men de overheid van Nepal met een levering aanvalsgeweren te ondersteunen. Brussel koos daarmee partij in het conflict. Hierdoor werden niet de onderliggende conflictoorzaken uit de weg geruimd, maar werd het de Nepalese overheid mogelijk gemaakt de oppositie krachtiger aan te pakken.

Een gemakkelijk, maar tevens simplistisch, antwoord is het aanpakken van illegale handel en het richten van de focus op smokkelroutes voor criminele bendes en strijdgroepen. De NGO's en overheden hebben hier een gezamenlijk belang. Pieter Wezeman van onderzoeksinstituut SIPRI zegt: 'De belangstelling van veel staten voor het uitbannen van lichte wapens kan echter worden verklaard uit het streven naar versterking van het staatsmonopolie op geweldsmiddelen. Illegaal is vanuit dit perspectief de leverantie van wapens zonder vergunning van de overheid van het exporterende en/of importerende land. Het is niet verwonderlijk dat deze benadering de discussie bepaalt en heeft geleid tot steun voor het idee staten op te roepen niet langer wapens aan rebellen te leveren.'³⁵

Veel van de deelnemers aan de campagne tegen de verspreiding van kleine wapens ondersteunen artikel 51 van het VN-handvest, dat staten het recht geeft op wapens om de nationale soevereiniteit te beschermen. Het is duidelijk dat handvuurwapens daarin een belangrijke rol spelen. Dit leidt onherroepelijk tot problemen. Wapens die dienen om de soevereiniteit en de staatsveiligheid op straat te beschermen, kunnen ook gebruikt worden voor mensenrechtenschendingen of ingezet tijdens conflicten.

Tijdens de VN-conferentie over de illegale handel in kleine en lichte wapens in juli 2001, probeert met name Amnesty International de discussie te verleggen naar het onderwerp waar de echte zorgen van deelnemers aan de campagne liggen: conflicten en mensenrechtenschendingen. Dit door een pleidooi om in het VN-actieprogramma tegen de illegale handel in kleine wapens – dat in juli 2001 wordt opgesteld – op te nemen dat het misbruik van kleine en lichte wapens illegaal wordt verklaard. Het gaat hierbij niet om een waterdicht systeem, maar om een formule waardoor overheden gedwon-

35 Idem.

gen worden leveranties van kleine wapens te toetsen aan de bestaande gedragscodes voordat ze tot export overgaan. De voorgestelde bredere uitleg van illegale wapenhandel haalt het niet. Amnesty International stelt dat hiermee een van de belangrijkste aspecten van illegaliteit – de schending van het internationale mensenrecht door gebruik van kleine en lichte wapens – niet meer bespreekbaar is en wordt uitgesloten van de conferentie.³⁶ Hiermee is het actieprogramma versmald tot een programma tegen exporten waarvoor geen vergunning is afgegeven.

Modieus wereldbeeld

Op politiek analytisch vlak gaat de campagne tegen kleine wapens veelal niet uit van een kritische politieke visie. Dominant binnen de campagne is een modieus wereldbeeld. De analyse bestaat uit drie elementen:

- 1 We leven in een wereld waarin landen steeds meer afhankelijk van elkaar worden, waardoor onderlinge conflicten niet rendabel zijn;
- 2 vervolgens zien we steeds meer intrastatelijke conflicten, die;
- 3 uitgevochten worden met lichte wapens.

Dit analysepakket lijkt vooral een gelegenheidsargumentatie om de campagne een inhoudelijke fundering te geven. De visie dat wederzijdse afhankelijkheid een garantie is voor vrede is allerminst bewezen. Het verheugt de samenwerking, maar ook conflicten als ze uitbreken.³⁷ Ook het tweede deel van deze redenering, dat er een duidelijk toename van intrastatelijke conflicten te constateren valt, is vooral door zijn constante herhaling een werkelijkheid in het politieke debat geworden. Gegevens over conflicten na de Tweede Wereldoorlog tonen aan dat intrastatelijke conflicten al sinds die oorlog in de meerderheid zijn.³⁸ Dat de meeste doden vallen door het gebruik van lichte wapens is gespeend van ieder inzicht in militaire operaties. Doorgaans gaat het om een gecombineerde inzet van zware en lichte wapens. Manschappen met geweren worden bij voorkeur pas ingezet nadat een houwitser of kanon zware granaten op de te bevechten stelling heeft afgevuurd. Owen Greene van de universiteit van Bradford merkt in dit verband op: 'Naar mijn mening is het belangrijk om te beseffen dat "middelzware" en "zware" wapens ook een belangrijke rol spelen in de meeste van de recente conflicten. Het is opmerkelijk dat lichte en zware wapens geïnte-

³⁶ International Secretariat of Amnesty International News Release, 15-08-2002.

³⁷ Dit is de visie van Michiel de Vries, die wordt aangehaald in: Katherine Barbieri en Gerald Schneider, 'Globalisation and Peace Assessing New Directions in the Study of Trade and Conflict', *Journal of Peace Research* nr. 4, 1999, pp. 387-404, dat geheel aan dit thema is gewijd.

³⁸ Annoesjka Oostindiër en Jan Geert Siccama, 'Analyse van het conflictpatroon 1945-1992', *Transactie* 26 (1997) 2, pp. 195-212.

greerd worden gebruikt.³⁹ Het Joegoslavische leger in Kosovo bijvoorbeeld beschoot eerst dorpen met zware wapens om de bevolking hun huizen uit te jagen en zette pas daarna soldaten met handvuurwapens in.

De link tussen kleine wapens en mensenrechten die campagnegroepen herhaaldelijk leggen gaat vooral uit van dodelijke slachtoffers, maar oppositionele bewegingen worden doorgaans bestreden met een mix van wapensystemen, van wapenstok tot jachtvliegtuig. In 1998 bijvoorbeeld schiet het Indonesische leger vier studenten dood met handvuurwapens. Woedende groepen trekken vervolgens door de straten van Jakarta. Ze laten zich niet meer afschrikken door de kogels van het regime. Pas nadat toenmalig president Soeharto terugkomt van een reisje naar Egypte en besluit pantservoertuigen de straat op te sturen, keert de woedende menigte naar hun huizen terug. Een bezoeker aan Noord-Irak (Iraaks Koerdistan) merkt in 2002 op dat de Koerden uitgerust met weinig meer dan machinegeweren geen kans hebben tegen de beter bewapende troepen van Irak.⁴⁰ Zo kan de dreiging vanuit Bagdad in stand worden gehouden.

Handel in grote wapensystemen kreeg onevenredig veel aandacht tijdens de Koude Oorlog, maar doorslaan naar de andere kant zoals soms binnen de campagne tegen lichte wapens gebeurt, is feitelijk onjuist. Niet alleen militair-strategische argumenten leiden tot dit oordeel. De campagne baseert zich in belangrijke mate op de steun van ontwikkelingsorganisaties, die bij uitstek gevoelig zouden moeten zijn voor de sociale kosten van bewapeningsprogramma's. Het ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) becijferde dat de prijs voor de aanschaf van twee fregatten door Maleisië voldoende was om de gehele bevolking een kwart eeuw van schoon water te voorzien. Ieder jaar sterven volgens cijfers uit 1994 van het UNDP zeventien miljoen mensen in de wereld vanwege het gebrek aan deze basisbehoefte. Het grote geld wordt niet besteed aan kleine wapens, maar vooral aan grote wapensystemen, zoals gevechtsvliegtuigen, tanks en marineschepen. In de jaren tachtig klonk de slagzin 'Wapens doden ook zonder oorlog'. Hiermee werd erop gewezen dat de overheid van landen in het Zuiden een peso of ringid maar één keer kon uitgeven. Uitgaven voor met name grote wapens gaan zodoende ten koste van sociale uitgaven. Dit is een belangrijk voorbeeld van de kwalijke gevolgen die wapenexporten kunnen hebben. Niet voor niets wordt dit onderwerp ook behandeld in de Nederlandse en Europese gedragscode rond wapenexporten.

39 Owen Greene, 'Tackling light weapons proliferation issues and priorities for the EU', *Saferworld* april 1997. Zie tevens Mike Browne, 'Militarization and Conflict in the Great Lakes', *International Alert* 03-07-1998.

40 Peter Bouckaert, 'Vulnerable civilians: Iraq's people deserve protection', *International Herald Tribune* 09-11-2002.

De grotere aandacht voor kleine wapens noopt overheden tot een morele verantwoording bij exporten ervan naar gebieden waar het met de mensenrechten bar en boos is gesteld. De kracht van de kleine-wapencampagne is dat ze wijst naar de verbanden tussen conflict en ontwikkeling. In die zin levert ze een waardevolle bijdrage aan conflictoplossing. Campagne voeren tegen leveringen van kleine wapens aan strijdgroepen om de angel uit een gewapend conflict te halen is positief, maar soms hebben strijdende groepen het gelijk aan hun kant en de wettige regering niet.

Veel kleine leveringen en veel onderdelen

Een op de tien Nederlandse wapenexportvergunningen betreft de uitvoer van handvuurwapens. Er zijn een aantal landen die er duidelijk uit springen, omdat er heel vaak kleine wapens heen gaan, vaak in kleine hoeveelheden per levering,⁴¹ of omdat ze grote partijen aanschaffen. De belangrijkste afnemer is de Verenigde Staten. Ieder jaar worden exportvergunningen aangevraagd voor een heel scala aan onderdelen voor pistolen, geweren of revolvers. Het jaar 2001 spant tot nu toe de kroon. Voor leveringen van delen van geweren werd een exportvergunning afgegeven ter waarde van ruim 2,5 miljoen euro en voor delen van pistolen een vergunning ter waarde van ruim elf miljoen euro. De leveringen komen van een Nederlands bedrijf dat is gespecialiseerd in precisiemetaalbewerking. De leveringen gaan naar 'een bekende Amerikaanse fabrikant van revolvers' die zijn wapens ook op de particuliere markt aanbiedt.⁴²

Daarnaast verleent Economische Zaken een vergunning voor de export van 32-schots magazijnen voor uzi-pistoolmitrailleurs ter waarde van 200.000 euro. Dit soort magazijnen zijn bij postorderbedrijven in de Verenigde Staten te bestellen voor een bedrag van 35 tot 50 euro.⁴³ Juist dergelijke grote magazijnen mogen lang niet in alle staten van de VS aan particulieren geleverd worden, omdat hiermee criminelen of jongeren die een hekel hebben aan hun klasgenoten, slachtingen kunnen aanrichten.⁴⁴

De meeste leveringen van onderdelen voor handvuurwapens zijn in openbare overheidspublicaties niet terug te vinden, omdat ze vallen onder 'onderdelen en componenten voor wapens en munitie'. Daaronder vallen ook complete radarinstallaties, onderdelen voor helikopters en jachtvliegtuigen. Kortom: een grote verzamelbak die daardoor geen enkele duidelijk-

41 Het gaat bij de opgevoerde exporten niet om wapens die NAVO-militairen meenemen. Als deze wapens worden begeleid door een daartoe bevoegd commandant en geen sprake is van verkoop, dan is er een vrijstelling voor de vergunningplicht. Correspondentie van Economische Zaken aan VPRO's *Argos*, 23-03-2000.

42 Correspondentie met Economische Zaken 14/16-05-2003.

43 Dat betekent in dit geval een vergunning voor 4000 tot 6000 stuks.

44 De documentaire *Bowling for Columbine* van Michael Moore brengt de vuurwapengekte in de Verenigde Staten met een humoristisch sarcasme voor het voetlicht.

heid biedt. Zo lijkt het alsof Nederland nauwelijks handvuurwapens exporteert.⁴⁵ Naast de Verenigde Staten zijn andere grootafnemers vooral West-Europese landen. Opvallend is dat Duitsland, Finland en Zwitserland het merendeel van de exportvergunningen voor hun rekening nemen. Voor de export van handvuurwapens naar Duitsland is in de periode 1991-1999 312 maal een vergunning afgegeven, voor Zwitserland 300 maal, de Verenigde Staten 109 maal en Finland 84 maal. Deze vier landen nemen daarmee driekwart van de leveringen voor hun rekening. Hierbij kan het gaan om één geweer of een honderdtal. Veelal gaat het om bedragen van enige honderden euro's, maar soms om veel grotere (zie tabel 7.3). Veel wapens en wapenonderdelen waarvoor Economische Zaken een exportvergunning afgeeft, worden niet of maar gedeeltelijk uitgevoerd. Dit neemt niet weg dat de afgifte van exportvergunningen en daarmee de goedkeuring van de overheid desondanks fors is.

Tabel 7.3 Een selectie van leveringen van handvuurwapens en onderdelen daarvoor (in euro's)

Land	Omschrijving	Waarde vergunning	Waarde realisatie
1992			
Oostenrijk	Geweren model Steyr SSG, kal. .308	35.826	35.826
Italië	Karabijnen, kal. .30 M1	27.227	4.992
Zwitserland	Karabijnen, kal. .30 M1	35.101	35.101
1993			
Griekenland	Machiegeweren 7.62mm Mag. alsmede delen daarvan	409.820	231.428
1995			
Aruba	60 Pistolen Walther P-5 en 54.300 st. patronen 9mm	48.474	48.473
Brunei	Revolvers en pistolen	10.039	10.039
1996			
Suriname	60 Pistolen met een kaliber van 9mm; 4 Kogelgeweren met getrokken loop (semi-automatisch), voor de schietsport.	33.035	15.005
VS	Delen van revolvers (afzonderlijke vergunningen voor uitvoer van: vizieren, magazijnen, hamers, trekkers e.d.)	1.301.498	1.133
Zwitserland	300 Kogelgeweren model 30 MI Karabijn, kal. .30 en 100 magazijnen daarvoor.	31.670	31.670
1997			
Griekenland	Delen van FAL-geweren.	66.369	66.369
VAE	200 Kogelgeweren type [ ] 200 karabijnen *	13.613	0
GB	Kogelgeweren Heckler & Koch MP5A3, kal. 9mm para.	58.810	33.081
1998			
Finland	60 Kogelgeweren kal. .223 REM en 7.62 x 51 en 10 semi-automatische geweren kal. .223, 9mm, 308 en 5.7 x 28.	37.581	4.851
VS	Delen van revolvers.	569.721	132.993

45 De rubriek 'klein-kaliberwapens' in het jaarverslag van de overheid over 2001 meldt dat voor 0,36 miljoen euro vergunningen zijn afgegeven voor de export van klein-kaliberwapens (Openbaar jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid 2001, p. 28). Alleen bovengenoemde orders overschrijden dit bedrag al ruimschoots.

Tabel 7.3 Een selectie van leveringen van handvuurwapens en onderdelen daarvoor (vervolg)

Land	Omschrijving	Waarde vergunning	Waarde realisatie
1999			
Japan	Kogelgeweren 1 Anschutz kal. 22LR en 2 Sauer kal. .308 en 1 Sako kal. .308.	8.622	14.218
Duitsland	Kogelgeweren type M1, kal. .30.	317.646	317.646
2000			
VS	Magazijnen t.b.v. Steyer AUG, kal. .223.	167.982	34.101
Canada	20 machine pistolen kal. 9mm x19 type [ ] 250 stuks magazijnen voor machine pistolen kal 9mm x 19 type MP5.	11.221	5.445
VS	Delen en toebehoren van onbruikbaar gemaakte machinegeweren kal. 7.62 x 51, typ [ ].	2.445.912	n.b.
Spanje	Infrarood wapenvizieren.	4.972	n.b.
2001			
Canada	Machinegeweren en -pistolen volgens aangehecht en door CDIU gewaarmerkte specificatie.	41.997	n.b.
Duitsland	Kogelgeweren kal. .30 en kal. 30-06.	83.596	n.b.
Finland	30 kogelgeweren, 30 pistolen, 30 grendelgeweren en 5 karabijnen in de kal. .22 t/m .50.	64.664	n.b.
Frankrijk	Pistoolmitrailleur HK MP5 en Uzi 9mm x 19 en semi-automatische karabijnen HK MP5 9mm x 19.	28.929	n.b.
VS	Delen van geweren, types [ ].	2.590.339	n.b.
VS	Delen van pistolen, type [ ].	11.417.827	n.b.
VS	Magazijnen 32 shots t.b.v. Uzi geweren kal 9mm x 19.	200.836	n.b.

[ ] = gewitte tekst
n.b. = niet bekend
kal. = kaliber in millimeters of duimen (.30 bijvoorbeeld is 0,3 duim = 7,62 cm)
* = zie tekst

De Verenigde Arabische Emiraten

De Verenigde Arabische Emiraten zijn een van de belangrijkste klanten voor Nederlandse wapens in de jaren negentig. Dit heeft vooral te maken met de aanschaf van twee opgeknapte fregatten die Nederland in 1996 levert. Daarnaast vinden nog een paar kleinere leveringen voor geschut plaats. Eén hiervan, illustratief voor de doorverkooptechniek van het leger, is eind jaren negentig met succes verhinderd. Vierhonderd handvuurwapens die het Nederlandse leger afstoot, moeten voor een zacht prijsje de deur uit: 45 euro per stuk inclusief munitie. Ze staan immers toch in de uitverkoop en alle opbrengst is winst. Geen klanten betekent vernietiging en dat kost geld. Officieren van het leger van de Verenigde Arabische Emiraten zouden de geweren als afscheidscadeau meekrijgen. Hoofd Sectie Afstoting van de Directie Materieel Hubert zegt: 'Ja kijk eens, bij ons krijg je misschien een lintje als je weggaat, en daar geven ze blijkbaar een geweer mee. Die Arabieren hebben een andere mentaliteit.' Zijn voorganger Edens merkt op dat je met

klein-kaliberwapens extra voorzichtig moet zijn 'en zeker [moet] weten dat ze naar een betrouwbare afnemer gaan, die ze niet naar een onverantwoord adres doorsluisst.⁴⁶ De verkoop van handvuurwapens die uiteindelijk bij privé-personen thuis komen te liggen, is uiteraard allerminst verantwoord. De *deal* is al in kannen en kruiken als de Campagne tegen Wapenhandel hem in de pers brengt.⁴⁷ Met succes, zo blijkt een jaar later: de levering is gestopt en de geweren vernietigd.⁴⁸

Niet altijd komen leveringen naar buiten. Het wapenmagazine *AK56* meldt dat de bewapeningswerkplaatsen (BW) van de marine in Den Helder halverwege de jaren negentig een forse reparatie-/onderhoudsorder van een niet nader genoemde krijgsmacht uit het Midden-Oosten krijgen. Het is een van de vele orders die men in Den Helder binnenhaalt als gevolg van de aan drang op de defensiebedrijven van de overheid om meer marktconform te gaan werken.⁴⁹ Welke landen gebruikmaken van de diensten van de BW is verder geheel onduidelijk.

J.F.Y.: groothandel in sportartikelen en in motor- en fietsonderdelen

Enige jaren geleden komt een levering van FAL-aanvalsgeweren aan het Nederlandse bedrijf J.F.Y.⁵⁰ in opspraak. Aan 'de groothandel in sportartikelen en in motor- en fietsonderdelen', zoals het bedrijf bij de Kamer van Koophandel staat geregistreerd, worden 565 Oostenrijkse geweren geleverd door Brügger + Thomet (B+T) uit Zwitserland.⁵¹ Bovendien verkoopt dat bedrijf 50 FAL-geweren aan een wapenhandelaar in Zwijndrecht.⁵² De leverantie vindt plaats tegen afspraken met Oostenrijk in en roept veel vragen op, omdat zowel B+T als J.F.Y. een onduidelijke firma is. B+T kent als specialisaties geluiddempers, het op- en verkopen van tweedehandswapens (inclusief voertuigen, handvuurwapens en vliegtuigen) en de verkoop van wapens voor wetshandhaving door leger en politie. Bovendien adviseert het de Zwitserse politie bij de aanschaf van wapens voor rel- en terrorismebestrijding. De grens tussen dit gespecialiseerde deel van de wetshandhaving en mensenrechtenschendingen is flinterdun. De sluipschuttergeweren die B+T ver-

46 André Twigt, 'Verkoop of slopen; Persoonlijke aanpak van bureau afstoting werkt', *Le-gerkoerier* maart 1997.

47 Stan Termeer, 'Nederlands geweer cadeau', *OnzeWereld* januari 1998, p. 12.

48 Materieel Projecten Overzicht 1999, pp. 79-80.

49 'Reportage: Bewapeningswerkplaatsen der marine', *AK56* april 1996, pp. 28-32.

50 De afkorting wordt gevormd door de initialen van Johannes Fredericus van Yperen, de eigenaar van het bedrijf. Zie Brian Wood en Johan Peleman, 'The Arms Fixers: controlling the Brokers and Shipping Agents', A Joint Report by BASIC, NISAT en PRIO, 1999, p. 56. Zie ook bijlage 5.

51 Consenten regiopolitie Utrecht 10-10-1997 (75 geweren) en 23-08-1997 (15 geweren) en Internationaal Importcertificaat Belastingdienst-Douane; Centrale dienst voor In- en Uitvoer 22-10-1998 (400 geweren).

52 Consent politie Zuid-Holland Zuid, 215, 11-06-1997.

koopt, kunnen een gijzelnemer uitschakelen, maar ook een politieke tegenstander. Het bedrijf verkoopt desondanks aan verschillende regeringen in Europa, Afrika, en het Midden- en Verre-Oosten, zo meldt de *website*. B+T is vertegenwoordiger voor het Duitse Heckler & Koch, onder andere producent van het MP-5-machinegeweer. B+T wordt in het voorjaar van 2002 benaderd door de Britse komiek en onderzoeksjournalist Mark Thomas van Channel 4. B+T verwijst Mark – die zich voordoet als wapenhandelaar op zoek naar een partijtje machinegeweren voor Zimbabwe – door naar het Finse bedrijf FinnRapel. Dat ze hun kantoor in Finland noemen. B+T blijkt op deze manier bereid te zijn via Finland een EU-embargo te breken en MP-5-onderdelen uit Heckler & Kochs fabriek in Duitsland naar Zwitserland te exporteren. Daar worden de wapens in elkaar gezet en op basis van een exportvergunning voor Finland verscheept. In Finland komen ze nooit aan: daar worden alleen de papieren geregeld. ‘Een importvergunning van het bestemmingsland, dat is alles wat we nodig hebben’, aldus FinnRapel op 23 april 2002. De wapens gaan waarschijnlijk gelijk door naar Zimbabwe. Een eenvoudige truc. Als blijkt dat niet een wapenhandelaar, maar de pers het bedrijf op de hielen zit, wordt alles ontkend.⁵³ Dit roept ook vragen op ten aanzien van de grote hoeveelheid geweren die Nederland exporteert naar Finland en Zwitserland, al moet hier tevens opgemerkt worden dat handvuurwapens daar veel alledaagser zijn.

De Oostenrijkers die de levering van de FAL-geweren naar Nederland aankaarten, wijzen op de mogelijkheid van doorverkoop. Dat is, gezien het voorgaande, geen uit de lucht gegrepen bewering. De politie van Amsterdam Amstelland vertelt dat met de levering niets mis is; de afnemer, J.F.Y., is een geregistreerd vuurwapenhandelaar.⁵⁴ Andere onderzoekers wordt door het ministerie van Buitenlandse Zaken hetzelfde verteld. De woordvoerder van J.F.Y. stelt dat men zich beter druk kan maken over Oost-Europese handelaars, omdat die veel meer illegaal zouden exporteren. Op de Nederlandse markt is daar weinig van te merken. Volgens een recent onderzoek komt tachtig procent van de illegale handvuurwapens in Nederland uit andere delen van de wereld.⁵⁵

De zaakjes van J.F.Y. mogen oppervlakkig gezien dan in orde lijken, het geeft wel te denken dat het bedrijf, dat nota bene als groothandel in sportartikelen geregistreerd staat, in verschillende militaire vaktijdschriften anti-tankwapens, uzi's en andere kleine wapens aanbiedt, ‘nieuw en tweedehands voor elk budget’⁵⁶ en zijn partners niet erg zorgvuldig uitzoekt. Met

53 http://www.channel4.com/news/microsites/M/mark_thomas/6/3.html.

54 Registratie nummer erkenning ministerie van Justitie 637.

55 Telefonisch contact, 10-02-1999.

56 O.a. in een advertentie in *Jane's International Defense Review*, 06-1998.

J.F.Y. en zijn partners komen we in het schimmige wereldje van de wapenhandel terecht.

Kogels, bommen en granaten

Ongeveer 7,5 procent van de Nederlandse wapenexporten bestaat uit munitie (kogels, granaten en onderdelen daarvoor in alle soorten en maten). De belangrijkste afnemer hiervan is Duitsland. Onze oosterburen importeren bijna de helft daarvan. In de jaren 2000-2001 was dit 37,5 miljoen euro. Ook de andere belangrijke afnemers zijn landen binnen de NAVO, zoals het Verenigd Koninkrijk en Turkije. Het gaat bij de leveringen om hulzen, kogels en kogelpunten, granaten van allerlei kaliber en de ontstekers en batterijen daarvoor.

Tabel 7.4 **De belangrijkste afnemers van Nederlandse munitie (2000-2001)**
(exclusief schakels en landmijnen)

		Waarde exportvergunningen in miljoenen euro's
1	Duitsland	37,5
2	Verenigd Koninkrijk	17,3
3	Turkije	10,8
4	Zwitserland	5,9
5	Verenigde Arabische Emiraten	2,8
6	Australië	2,1
7	Noorwegen	1,7
8	Brazilië	1,6
9	Zweden	1,4
10	Denemarken	1,0

Bij Turkije gaat het vooral om leveringen van fragmentatiegranaten. Gedurende de gehele jaren negentig wordt in totaal een waarde van bijna 50 miljoen euro aan exporten gerealiseerd. Het is daarmee een van de belangrijkste wapenleveranties. Eurometaal levert in de jaren negentig zelfs een productielijn voor de assemblage van deze granaten. Deze explodeert in 1997, maar de leveringen van de granaten kunnen vervolgens doorgaan. De order is zeer omstreven en komt regelmatig in de Tweede Kamer en pers aan de orde.⁵⁷ Dezelfde granaten worden ook aan Griekenland geleverd, weliswaar niet in dergelijke hoeveelheden, maar leveringen ter waarde van negenhonderdduizend euro kunnen ook niet uitgevlakt worden. In de jaren negentig liggen marineschepen van Griekenland en Turkije tegenover elkaar, bij conflicten om het beheer over delen van de Egeïsche Zee. De Grieken varen met door Nederland geleverde fregatten en de modernste Turkse marineschepen zijn uitgerust met apparatuur van Thales Nederland. Op zee liggen wel va-

57 Zie hoofdstuk 2.

ker Nederlandse wapens tegenover elkaar maar dat twee landen dezelfde Nederlandse granaten hebben komt minder vaak voor.⁵⁸

Ook clusterbommen worden door Nederland geëxporteerd, weliswaar naar relatief onverdachte landen als Duitsland en Spanje, maar de clusterbom zelf is een zeer omstreden wapen. Human Rights Watch roept bijvoorbeeld op om ze niet meer te produceren. De niet-geëxplodeerde delen van de bom blijven liggen en kunnen later ontploffen, waardoor ze tot veel burgerslachtoffers leiden, zowel tijdens als na een conflict, vergelijkbaar met de gevaren van AP-mijnen.⁵⁹

Brazilië koopt 105-mm-tankmunitie voor Leopardtanks die eerder door België aan het land zijn geleverd. Zo doet Nederland niet alleen zijn voordeel met de leveringen van tweedehandswapens van het Nederlandse leger, maar zelfs met die van onze zuiderburen. Daar zal met name Defensie blij mee zijn. De afdeling voor de verkoop van tweedehandsgoederen doet 'flink wat water bij de wijn' als het gaat om de export van kogels en granaten. 'Veel ervan is al op leeftijd. Niet kwijtraken betekent vernietigen en daaraan kleven hoge kosten. Al valt de opbrengst soms tegen, toch beleven we er veel plezier aan. Bij oude munitie heb je zoiets van "iedere patroon is er één"', stelt hoofdverkoper luitenant-kolonel Gilo Edens.⁶⁰ Eerder in de jaren negentig koopt Brazilië vooral nabijheidbuizen, die ervoor zorgen dat granaten op de juiste hoogte en afstand ontploffen. Zoals België Leopardtanks verkoopt aan Brazilië, levert Nederland hetzelfde type tanks aan Chili en daarbij behorende munitie. Gevolgd door opleidingsapparatuur (vermoedelijk een simulator) om de tankbemanning te oefenen. In totaal geeft de overheid vergunningen af voor ruim drie miljoen euro, en dat komt dan nog boven de ruim 54 miljoen euro voor de tanks zelf. Het komt Nederland goed uit dat de landen in Zuid-Amerika na de oorlog tussen Ecuador en Peru in 1995 vinden dat ze hun legers verder moeten versterken. De wapenimporten van deze landen die na het einde van de Koude Oorlog drastisch terugliepen, stijgen vanaf 1995 weer aanzienlijk,⁶¹ een forse aanslag op de economieën van de Zuid-Amerikaanse landen.

De Verenigde Arabische Emiraten kopen in Nederland munitie voor de Nederlandse Goalkeeper-snelvuurkanonnen aan boord van hun marine-

58 Vergelijk ook de laatste keer in juni-juli 2002, toen Marokko en Spanje twistten over een kale klip in de straat van Gibraltar. Beide landen hebben op hun marineschepen Nederlandse wapentechnologie.

59 'Cluster Bombs in Afghanistan', *Human Rights Watch Backgrounder* oktober 2001.

60 André Twigt, 'Persoonlijke aanpak van bureau Afstoting werkt; verkopen of slopen', *Legerkoerier* maart 1997.

61 Tabel 8B1 SPRI Yearbook 2002 en World Military Expenditures and Arms Transfers 1999.

scheper. Ook andere landen die dit systeem tegen inkomende raketten in Nederland kopen, schaffen bij de Kruithoorn in Den Bosch munitie aan. Qatar bijvoorbeeld voor 2,7 miljoen euro. Ook Zuid-Korea heeft de Goalkeeper aan boord van veel grote marinescheperen en koopt een partij kogels (de Kruithoorn noemt deze kogels zelf liever 'penetratoren') ter waarde van 7,5 miljoen euro. Met de bestemming van de 'penetratoren' zijn tevens twee van de belangrijkste bestemmingsregio's genoemd voor Nederlandse munitie. Hoewel het grootste deel van de leveringen naar landen in Europa en Noord-Amerika gaat, blijken daarnaast het Midden-Oosten en Zuidoost-Azië belangrijk. Het Midden-Oosten is een spreekwoordelijk kruitvat, en Oost-Azië herbergt twee van de explosiefste en gevaarlijkste conflict- haarden: die tussen Noord- en Zuid-Korea en tussen Taiwan en China.

Wapens naar Israël

Israël wordt vooral voorzien van optische technologie.⁶² Toch gaan er ook onderdelen voor munitie naartoe, zoals batterijen voor de APAM-granaat. APAM is de afkorting van Anti-Personeel Anti-Materiaal, een granaat gericht tegen mensen en voertuigen. In 2000 gaan de Israël Military Industries (IMI) en het Amerikaanse bedrijf Primex Technologies een samenwerkingsverband aan om deze granaten te produceren voor het Amerikaanse leger. De granaat maakt gebruik van een verbeterd ontstekersysteem om de kleinere granaatjes (submunitie) die hij bevat over een groot gebied te verspreiden.⁶³ Een belangrijk deel van dit innovatieve projectiel, de speciale batterijen voor de ontstekers, komt uit Nederland.

De ontwikkeling van simulatieapparatuur is een van de speerpunten van de Nederlandse wapenindustrie. Nederlandse bedrijven verkopen ze ook aan Israël. Van Halteren Metaal levert in de periode 1997-2000 voor 1,8 miljoen euro een M-109 houwtser simulator en de munitie daarvoor. In de officiële overheidsrapporten is de levering terug te vinden onder het verhullende rubriekje 'militair oefenmateriaal'. Ook hierbij kunnen kanttekeningen worden gezet. De M-109 houwtser is namelijk kort daarvoor, in april 1996, ingezet bij beschietingen van burgers in een Unifil-vluchtelingenkamp in Zuid-Libanon. Daarbij kwamen 102 mensen om het leven.⁶⁴ De Israëlische

62 Zie hoofdstuk 3.

63 'Primex Technologies and Israël Military Industries Enter New Agreement to Market and Sell 105 mm APAM Round for the Brigade Combar Team', Sharholder.com 07-07-2000. Zie www.stopwapenhandel.org voor meer leveringen van Nabijheidsbuizen naar Israël.

64 Joost Hilterman (red.) 'Civilian Pawns; Laws of war Violations and the US of Weapons on the Israel-Lebanon Border', Human Rights Watch, mei 1996. Het rapport wijst tevens op de toepassing van nabijheidsbuizen, die ervoor zorgden dat de granaten 7 meter boven de grond explodeerden, een hoogte waarop ze de grootste dodelijke werking hebben.

beschietingen schenden met opzet de verdragen van Genève; ze zijn bedoeld om de civiele bevolking te terroriseren en de streek uit te jagen, aldus Human Rights Watch. De organisatie baseert zich bij deze harde uitspraak op de getroffen doelen en op uitspraken van hoge Israëlische militairen en politici: 'Het is nodig dat de Libanese bevolking die noordelijk van de veiligheidszone woont, onder grotere angst zal leven dan op dit moment',⁶⁵ zo stelt bijvoorbeeld de Israëlische staatssecretaris voor Defensie Ori Orr. Hoe de leveringen van de simulatieapparatuur van Van Halteren Metaal in deze context te verdedigen zijn, is een raadsel. Deze kunnen alleen op grond van de goede relaties tussen de Nederlandse en Israëlische regering goedgekeurd zijn, maar niet op grond van de wapenexportrichtlijnen.

Tabel 7.5 Een selectie van leveringen van munitie en onderdelen daarvoor (in euro's)

Land	Omschrijving	Waarde vergunning	Waarde realisatie
1991			
Indonesië	Patronen kaliber 105mm	36.302	36.302
Pakistan	Patronen	13.160	13.160
Saoedi-Arabië	Patronen voor de speciale troepen (special forces) ⁶⁶	2.881.504	2.881.504
1992			
Egypte	Patronen, 20mm	25.571	25.571
VAE	Patronen, 20mm x 139 en 20mm x 139 TP-T	2.319.405	2.219.405
Turkije	Ontstekingspatronen, munitie en toebehoren voor nabijheidbuizen	4.909.407	1.842.753
1993			
Maleisië	Patronen 35mm Break-up	1.214.044	1.214.044
Turkije	170.000 st. granaatlichamen kaliber 155mm 170.000 st. bodems voor granaatlichamen kaliber 155mm	55.388.413	8.939.742
Brazilië	Delen van nabijheidbuizen t.b.v. type [ ]	791.050	784.758
1994			
Brazilië	Pistool patronen kal. .22	7.645	7.645
Filippijnen	Patronen kal. 105mm voor Houwitsers (type M1 en ERM1)	4.538	4.538
Oman	Patronen .50	1.192.290	1.192.290
1995			
Indonesië	Patronen 20mmx139, type TP-T	357.153	357.153
Spanje	MK20 Clusterbommen	509.368	509.368
Tsjechië	Patronen 20mm x 102 TP M55A2	15.556	15.556
Cyprus	Patronen kal. 25mm	190.644	190.644
1996			
Duitsland	1300 st. Clusterbommen, type [ ]	294.957	294.957
Mexico	Granaten 106mm Heat (4031 stuks)		
	Patronen .50 spotters/Trace (12071 stuks)	68.067	68.067

65 Shlomi Afriat, 'Israël vows retaliation for Lebanon rocket attacks', *Reuters*, 09-04-1996, geciteerd in *Civilian Pawns*.

66 E-mailcorrespondentie met Economische Zaken 16-05-2003.

Tabel 7.5 Een selectie van leveringen van munitie en onderdelen daarvoor (vervolg)

Land	Omschrijving	Waarde vergunning	Waarde realisatie
1997			
Griekenland	Metalen schijven bestemd voor het vervaardigen van submunitie	13.504	13.504
Zuid-Korea	Patronen MPDS 30mmx173 en patronen FMPDS 30mmx173	34.577.930	7.305.861
Suriname	10.000 kogelpatronen kal. 9mm en 5.000 kogelpatronen kal. .223 (Rem)	2.961	2.961
Qatar	Patronen kal. 30mm x 173 MPDS	2.368.733	2.368.733
1998			
Filippijnen	Munitie (type M1 en ERM1) voor 105mm houwitser	113.445	11.798
Griekenland	Granaatichamen kal. 155mm M483A1 compleet met bodem, afdichtingsband, hijssoog en O-ring	641.981	641.981
Maleisië	Munitie 105mm	9.076	9.076
Singapore	Hulzen kal. 25mm	462.856	462.856
Chili	Munitie voor Leopard 1-V tanks, t.w. 1839 st. ammunition rounds APFSDS-T, DM33 en 2000 st. ammunition rounds HESH-T	806.224	806.074
VAE	Patronen 30mm x 137 MPDS, voor CIWS Goalkeeper	5.173.639	2.407.265
1999			
Tsjechië	Vliegtuigmunitie, 20mm (8.000 st. TP-T en 2.000 st. HEI)	39.025	39.025
2000			
Brazilië	Munitie 105mm typen: TH HESH-T (500 stuks)	995.970	892.287
Israël	Lood-loodoxide batterijen, type [ ] t.b.v. nabijheidbuizen, type [ ] voor 105mm APAM granaten	50.823	50.370
Thailand	Artillerie projectielen kal. 105mm type ERM1 en toebehoren	56.723	56.723

Schakels: Nederland 'wereldmarktleider'

Voor het merendeel gaat het bij de leveringen van Nederlandse munitie om granaten van een zwaar kaliber. Echter, ook klein-kalibermunitie wordt door Nederland geëxporteerd naar bijvoorbeeld Brazilië, Mexico en Oman. Het overgrote deel van deze exporten is sinds 1997 gestopt, echter daarmee komt niet geheel een eind aan de export van klein-kalibermunitie. Metaalwaren Fabriek Tilburg levert aan tal van landen zijn gegoten schakeltjes en is naar eigen zeggen wereldmarktleider op dit gebied. Het gaat hier om vrijwel het kleinst denkbare onderdeel van kleine wapens; patroonschakels zijn verbindingstukjes tussen kogels om er een ketting van te rijgen. De held uit de B-film hangt deze om zijn torso om zijn bereidheid gewelddadig op te treden tweedimensionaal duidelijk te maken. Het kunnen ook de patroonbanden zijn die bungelen uit de kamer van een mitrailleur, bevestigd op een pantservoertuig of in een laagvliegende helikopter. De schakels kosten bijna niets. De kleinste gaan al over de toonbank voor zo'n twee eurocent. Ze worden echter geëxporteerd in zeer grote hoeveelheden. In totaal wordt in de periode 1992-2000 voor 36 miljoen euro aan schakels vanuit Nederland

geëxporteerd. Dat is iets meer dan een procent van de Nederlandse wapenexporten in deze periode. De leveringen kunnen daarom onbelangrijk lijken. Toch is de export van schakeltjes opvallend. Ze gaan naar landen waar de mensenrechten worden geschonden en ze kunnen worden gebruikt tijdens operaties met automatische wapens. Dit laatste geldt zeker voor kleinkaliberschakeltjes (5,56, 7,62 en 12,7 mm). In totaal gaan er hiervan een half miljard naar klanten in meer dan dertig landen.⁶⁷

Een missie van Nederlandse solidariteitsactivisten die in april 2002 Palestina bezoeken, struikelt erover in de straten van de Palestijnse steden. Een foto in *NRC Handelsblad* laat kogels en schakels zien in een straat in Ramallah eind maart 2002.⁶⁸ Tijdens de Israëlische interventie in de Gazastrook wordt stevig gevochten rond huizen waar Palestijnse schutters zich verbergen, en vandaar de hopen schakels in de straten. Een van de deelnemers aan de missie heeft voor ons een deel van de WOB-gegevens gedigitaliseerd en herinnert zich de code M27 die op de schakels staat en vraagt om meer informatie. De M27 (5,56 mm) wordt wel in Nederland geproduceerd, maar is volgens de aan ons verstrekte WOB-gegevens in de periode 1990-2000 niet aan Israël geleverd. Mogelijk zijn ze er wel via een andere weg terechtgekomen. Als wij de leden van de missie daarop wijzen, zoeken ze naar M13-schakels en vinden die in grote hoeveelheden in Nablus, waar ze op dat moment zijn. Van deze M13-schakels (7,62 mm) zijn er wel veel vanuit Nederland naar Israël geëxporteerd in de periode 1990-'94.⁶⁹ Echter, doordat de witkwas in de vrijgegeven stukken slordig is gebruikt, kan met enig puzzelwerk gelezen worden 'Nederlands ministerie voor Defensie'. Bij navraag blijkt dat het Israëlische bedrijf IMI de door Nederland geleverde schakeltjes voor het Nederlandse leger verwerkt in patroonbanden.⁷⁰ De eindgebruikers zijn dus niet de Israëlische troepen in de straten van Nablus en Ramallah, maar het Nederlandse leger op de Leuserheide. De schakels die tijdens het conflict zijn ingezet, komen vermoedelijk van IMI.⁷¹

Conflictgebieden

Er zijn veel meer landen die schakels ontvangen, ook al krijgen de leveringen niet altijd goedkeuring van de regering. Zo worden in 1997 ongeveer een

67 De leveringen van schakels voor patronen groter dan 12,7 mm wordt in de tekst niet besproken.

68 *NRC Handelsblad* 07-04-2002.

69 Aangezien de waarde van realisaties in het jaar 1990 niet leesbaar is verstrekt, is deze niet opgenomen in tabel 7.6. Wel zijn exportvergunningen voor in totaal 8 miljoen 7,62-mm-schakels in dat jaar verstrekt.

70 Correspondentie met Economische Zaken, 23-10-2002.

71 Nederland heeft wel meer van dit soort relaties met de Israëlische defensie-industrie. Zo test IMI in 1992 ook Nederlandse patronen van 7,62 mm en 9 mm (CDIU Vergunning nummer UVS 0335 0746 1, Groningen 16-01-1992 en UVS 0340 2088 1, 28-02-1992).

miljoen van deze schakels geleverd aan Colombia, een land dat decennialang geteisterd wordt door een burgeroorlog en buitensporig geweld. Ook de leveringen van miljoenen schakeltjes aan Pakistan en Turkije vallen op. In de periode december 1996 – maart 1997 levert Nederland een grote partij schakels aan Turkije.⁷² Een jaar later geeft de regering toe dat het risico aanwezig is dat geleverde wapens worden ‘ingezet in het conflict in Zuidoost-Turkije’⁷³, ofwel Koerdistan. Dat geldt zeker voor patroonschakels.

In juni 1995 bestelt Ecuador enige miljoenen schakeltjes voor handvuurwapens. Twee maanden later wordt een vergunning afgegeven en begin 1996 worden de schakels verscheept. De levering valt op omdat Ecuador in januari 1995 oorlog voert met Peru over de grens door het Amazone gebied. De oorlog duurt een paar maanden. Hoewel de levering plaatsvindt na beëindiging van de gevechten is het conflict nog niet beslecht. Beide landen versterken sinds 1995 hun legers door grootschalige wapenaankopen. Peru wil niet weer verrast worden door het Ecuadoraanse leger dat beter bewapend is, en Ecuador wil zijn sterke positie die doorslaggevend blijkt tijdens de oorlog behouden. De wapenvoorraden worden daartoe alvast weer op peil gebracht. De schakeltjes die Ecuador in Nederland koopt, zijn daar slechts een voorbeeld van. Niet onbelangrijk overigens; een machinegeweer in de jungle of aan boord van een helikopter die laag over de boomtoppen vliegt is een belangrijk wapen om troepen van de vijand te bestoken. In 1998 treffen beide landen een vredesregeling. Hoewel het schieten in de jungle stopt, betekent dit niet dat de spanningen tussen beide landen beslecht zijn. Dit wordt duidelijk als Ecuadoraanse militairen in augustus 1998 landmijnen leggen in betwist grondgebied dat niet onder de overeenkomst valt.⁷⁴ Nederland had beter kunnen afzien van het verlenen van een exportvergunning.

Beter beleid

Sinds enige tijd lijkt er een meer terughoudend beleid gevoerd te worden over de export van schakels. In 1998 en 2000 weigert het ministerie van Economische Zaken een vergunning af te geven voor export hiervan naar Turkije. Dit op grond van de mensenrechtensituatie, het bestaan van een binnenlands conflict en regionale spanningen. In 1999 wordt ook Egypte voor de eerste keer een levering van 7,62 mm-schakeltjes onthouden op grond van bestaande regionale spanningen, en de houding van het bestemmingsland ten aanzien van terrorisme. Ook Egyptes ongevoeligheid voor internationale samenwerkingsverbanden en de eerbiediging van het internationale

72 Het betreft hier vier leveringen van 7,62-mm-munitie voor in totaal 404.500 gulden (ongeveer acht miljoen schakeltjes).

73 Wapenexportbeleid, Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 22 054, nr. 29.

74 Sharon Stevenson, ‘Peru-Ecuador Situation’, *Voice of America* 13-08-1998.

recht spelen hierbij een rol.⁷⁵ In 2001 wordt nog een levering van schakels van een onbekend type aan Egypte gestopt. De regionale veiligheid is in het geding en Egypte rapporteert niet aan het VN-register voor conventionele wapenhandel.⁷⁶ Vooral het eerste argument is hier van belang, omdat dit eerder en ook bij andere spanningsgebieden niet wordt gehanteerd.

Ook de leveringen aan Brazilië moeten in dit verband worden genoemd. Brazilië is een van de gewelddadigste landen ter wereld.⁷⁷ In augustus 1995 opende de paramilitaire politie het vuur op een groep van vijfhonderd families die een groot landgoed hadden gekraakt; negen bezetters werden gedood en 130 gewond. 'Gelijksoortige aanvallen op krakers, kleine criminelen en straatkinderen worden regelmatig gerapporteerd', aldus Michael Klare en David Andersen in hun boek over wapenhandel met Latijns-Amerika.⁷⁸ Desondanks worden ieder jaar Nederlandse schakels naar Brazilië vervoerd. Niet alleen de interne situatie in Brazilië baart zorgen, ook het feit dat de grenzen van Brazilië zo lek zijn als een mandje. Vanuit Brazilië worden wapens doorgesluist naar andere landen. Begin jaren negentig doet het junglecommando van Brunswijk hier zijn voordeel mee. Een Britse wapensmokkelaar gevestigd in Brazilië leverde hem drieduizend in Brazilië geproduceerde machinegeweren en munitie, explosieven en voertuigonderdelen ter waarde van 150.000 Amerikaanse dollar.⁷⁹

Schakels zijn klein en lijken daarom onbelangrijk. Dat de Nederlandse overheid export ervan regelmatig verbiedt toont aan dat Den Haag de leveringen wel serieus neemt. Het weigeren van enkele exportvergunningen laat echter onverlet dat voor een groot deel nog steeds vergunningen worden afgegeven.⁸⁰ Metaalwaren Fabriek Tilburg kan zo wel marktleider blijven, maar een strikt veiligheids- en mensenrechtenbeleid is er niet mee gaand.

Munitie van Eurometaal

Niet alle Nederlandse munitieproducenten kunnen zich marktleider noemen. Sterker nog: de grote munitieproducenten in Nederland gaan de een

75 Openbaar jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid: Turkije: 1998, denial NL-15, 2000, denial NL-2001, Egypte: 1999, denial NL-10.

76 Openbaar jaarrapport Nederlands wapenexportbeleid 2001, p. 45.

77 Tabel A.7 'Mortality caused by intentional injury, most recent year available between 1990-2000', in: World Health Organisation, 'World Report on Violence and Health', Geneve 2002, p. 300-307.

78 Michael Klare en David Andersen, *A scourge of guns; The diffusion of Small Arms and Light Weapons in Latin America*, Arms Sales Monitoring Project, Federation of American Scientists, FAS, Washington DC 1996, p. 8.

79 Idem, p. 60.

80 In 2000 en 2001 worden vergunningen afgegeven voor een aantal West-Europese landen en Brazilië, Maleisië, Singapore, Tsjechië en Zuid-Korea.

na de ander failliet. In 1998 valt het doek voor de Kruithoorn in Den Bosch, in 2003 sluiten de poorten van Eurometaal en Franerex, in 2004 wordt Muiden Chemie ontmanteld. De kans op een herhaling van de munitieleveranties uit de jaren negentig is daarom gering. In de jaren negentig is nog wel volop geleverd, maar vooral in de jaren tachtig floreert deze industrie: de Koude Oorlog is op zijn hoogtepunt en er woedt een oorlog tussen Iran en Irak. Dit zijn rijke landen die voor de financiering van de oorlog grote bedragen beschikbaar hebben. Soms leveren bedrijven aan zowel Iran als Irak. Tijdens de oorlog komen een miljoen mensen om, maar de industrie spint er garen bij.⁸¹

De levering van de granaten aan Turkije is uiteindelijk de reden dat Eurometaal het loodje legt. Niet wegens de kritiek van pacifistische groepen zoals het *Noord-Hollands Dagblad* meldt. Ook niet door tegenwerking van de hele vaderlandse pers, die Eurometaal-directeur Haasnoot in 1995 bij zijn afscheid aanhaalt,⁸² maar doordat Turkije wegens de belabberde economische situatie in het land niet kan betalen.⁸³ Het is daarnaast vooral het management van Eurometaal, de krapte op de wereldmarkt en de hoge en kostbare milieueisen⁸⁴ die ervoor zorgen dat de munitiefabrikanten de poorten moeten sluiten.

Dat mensenrechten en veiligheid voor de munitiefabrikanten geen rol spelen illustreert het volgende. In 1998 lijkt er voor Eurometaal een grote order met bestemming Filippijnen op stapel te staan. Op de levering, die uiteindelijk voor tien procent wordt gerealiseerd, is geen enkele kritiek geleverd door de Tweede Kamer, terwijl daarvoor voldoende reden bestaat. De slachtoffers van de militaire oplossing voor sociale problemen – waarvoor gebruik wordt gemaakt van munitie zoals de fabriek in Zaandam die geproduceerde – zijn de bewoners van de betreffende gebieden. De situatie op het zuidelijke eiland Mindanao in de Filippijnen toont dit duidelijk aan. Daar woedt al jarenlang een oorlog tussen het Filippijnse leger en islamitische strijdgroepen die de minderwaardige positie aanvechten van Moro's, de islamitische bevolking, op sociaal, politiek en economisch gebied. De strijd

81 Zie over de niet geringe bijdrage van de Nederlandse munitie-industrie aan het conflict tussen Iran en Irak: Ko Colijn en Paul Rusman, 'Muiden Chemie levert via Oostenrijk springstof voor de granaten die Iran afschiet', *Vrij Nederland* 06-02-1998. Voor de cynische houding van de Nederlandse vakbeweging destijds (die kan worden samengevat als 'kruit naar Iran levert banen op'), zie 'Muiden Chemie in moeilijkheden', *Provinciale Zeeuwse Courant* 06-04-1988.

82 Ivo Laan, 'Eurometaal bleef vooral munitie maken', *Noord-Hollands Dagblad* 20-04-2002.

83 Lolke van der Heide, 'Eurometaal miste de slag om de orders', *NRC Handelsblad* 25-04-2002.

84 'Munitiefabriek De Kruithoorn gaat volgend jaar dicht', *NRC Handelsblad* 11-06-1997; 'Kruitfabriek Muiden definitief op slot', *de Volkskrant* 24-01-2003; en 'Dit is geen plagerij maar een serieuze zaak', *De Stem* 25-10-2001.

Tabel 7.6 De export van patroenschakels (vervolg)

Land	Totaal gerealiseerd bedrag: 1992-2000											
	Klein kaliber			Middelgroot kaliber							n.b. & overig	Totaal
	5.56mm	7.62mm/30	12.7mm/50	20mm	25mm	27mm	30mm	35mm	40mm			
Turkije	33.870	369.604	100.512	5.800.559								6.304.545
Uruguay											32.888	32.888
Verenigd Kon. VS	1.306.618	2.66.050		1.732.989	75.038	504.544	85.741				720.801	7.092.783
Zuid-Afrika	80.876	24.000									241.768	265.767
Zuid-Korea			18	40.840								40.858
Zweden	62.413	9.774										72.188
Zwitserland			153.895		629.165				1.983		67.385	852.428
Totaal	4.549.030	4.676.677	2.807.972	10.649.657	1.956.574	1.079.217	1.310.873	205.554	213.844	9.262.809	36.712.202	

is vooral in het nieuws vanwege de strijdgroep van Abu Sayyaf, een niet-politieke organisatie die koketteert met de islam maar door andere islamitische groepen vooral beschouwd wordt als een criminele organisatie met twee specialiteiten: geweld en gewelddadige acties als gijzelingen en afpersing.⁸⁵ Door de focus hierop blijven de achtergronden van het al ruim twintig jaar spelend conflict en de rol die verschillende partijen daarin spelen, onderbelicht.

Een economisch en politiek conflict wordt al jaren uitgevochten onder het mom van religie. Alle partijen hebben daar belang bij: het leger omdat dit een argument is om tussen de partijen te komen en de machtsbasis te versterken, de christelijke groepen omdat ze zich verheven kunnen voelen boven Moro's, het islamitische verzet omdat ze zo greep op zijn achterban kan houden.⁸⁶ Na de aanslagen van 11 september zijn de maximaal honderd aanhangers van Abu Sayyaf bovendien voor de Verenigde Staten een welkome legitimatie om weer militair terug te keren naar voormalige kolonie de Filippijnen. Tot een oplossing van het conflict leidt deze cocktail van belangen met een religieus sausje niet. Dat die hard nodig is, toont de werkelijkheid aan. Bij één aanval van het Filippijnse leger op drie dorpen zijn tenminste zeshonderd dorpsbewoners gedood of gewond, aldus vluchtelingen.⁸⁷ Burgers zijn de belangrijkste slachtoffers van het conflict. Velen moeten vluchten en komen terecht in vluchtelingenkampen die niet uitgerust zijn voor de opvang van de grote hoeveelheden vluchtelingen.

De strijd wordt gevoerd met inzet van allerlei soorten wapens: vliegtuigen, pantservoertuigen, tanks en zware artillerie. Nederland levert in 1994 en 1998 105-mm-granaten aan de Filippijnen, maar verstrekt een vergunning voor veel meer.⁸⁸ Zulke granaten zijn ook ingezet bij het conflict in Mindanao.⁸⁹ Eveneens in 1998 koopt het Filippijnse leger ruim drieduizend granaten (105 mm) in Pakistan. Volgens het Filippijnse parlementslid Barbers zijn deze gevaarlijk en onnauwkeurig, en vervolgens worden ze verwijderd uit de voorraden van de mariniers en landmacht.⁹⁰ Het is onduidelijk welke rol de Nederlandse leveringen in deze kwestie spelen. Zocht het Filippijnse leger

85 Eric Gutierrez, 'New Faces of Violence in Muslim Mindanao', in *Rebels, Warlords and Ulama; a Reader on Muslim Separatism and the War in Southern Philippines*, Insitute for Popular Democracy, Quzon City 2000.

86 Aijaz Ahmad, 'Class en Colony in Mindanao', in *Rebels, Warlords and Ulama*.

87 Noralyn Mustafa, Alexander Young, and Froilan Gallardo, 'Civilians bear brunt of assault', *Philippine Daily Inquirer* 18-09-2000.

88 Ruim 12.000 euro van de 120.000 waarvoor een exportvergunning is aangevraagd. Overigens werden ook delen van pantservoertuigen aan de Filippijnen geleverd, ter waarde van 105.000 euro. Een 105-mm-houwtser ging tijdelijk naar het Filippijnse leger als demonstratiemodel.

89 Ben Rosario, 'Defective Howitzer shells overpriced?', *Philippine Daily Inquirer* 12-06-2000.

90 *Philippine Daily Inquirer* 12-06-2000.

naar een goedkoop alternatief voor de modernste Eurometaal-granaat? Duidelijk is dat Nederland zijn steentje bijdraagt aan de strijd waarin mensen voor hun veiligheid moeten vrezen, omdat het leger oorlog voert tegen verzetsorganisaties, die elkaar ook onderling bestrijden. De leveringen vinden plaats met officiële overheidsgoedkeuring.

Goede sier maken

Zowel bij de uitbanning van de AP-mijnen als de bestrijding van illegale handel in kleine wapens loopt de Nederlandse overheid, met name Buitenlandse Zaken, voorop. Niet alleen via de in de politiek gangbare wegen, maar ook via niet geijkte paden, zowel wat betreft partnerkeuze als werkwijze. 'In feite zijn NGO's cruciaal om ons beleid succesvol te maken. Ze hebben uitstekende lokale ervaring en veel verstand van de problemen',⁹¹ aldus minister Van Aartsen. Verder doet Nederland (samen met Brazilië, Mali en Groot-Brittannië) binnen de Verenigde Naties een oproep voor een actiedag: 'De Dag van de Vernietiging van Kleine Wapens', om de aandacht van de pers en deelname van het maatschappelijk middenveld te winnen.⁹²

Binnen het meer reguliere beleid van de Nederlandse overheid speelt een document van de OVSE⁹³ – dat in november 2000 is aangenomen – een belangrijke rol. Het zet de lijnen uit, inclusief bindende afspraken, om de verspreiding van illegale lichte wapens aan banden te leggen.⁹⁴ Het komt een halfjaar voor de VN-conferentie tegen de illegale handel in kleine en lichte wapens uit, als de regering-Clinton nog in het zadel zit. Door dit document binnen de OVSE aan te nemen wordt niet alleen druk gecreëerd richting VN, maar wordt ook de nieuwe regering in de Verenigde Staten voor een fait accompli gesteld. De operatie was een mooi staaltje diplomatie in de geest van Ottawa. Het mag echter niet baten. In New York zijn de Verenigde Staten een van de belangrijkste dwarsliggers bij het aannemen van het 'actieprogramma' tegen de illegale export van kleine wapens. Hierbij wordt fors beknibbeld op het OVSE-document, vooral op het gebied van de exportcontrole. De Verenigde Staten willen geen bemoeizucht bij het aan banden leggen van de illegale handel in kleine en lichte wapens.⁹⁵ Ook beperkingen op

91 Toespraak Jozias van Aartsen, 'Small arms control; no magic spell', tijdens de VN-conferentie over kleine en lichte wapens, 09-07-2001.

92 '9th of July, 2001: Small Arms Destructor D-day', <http://www.iansa.org>.

93 De Organisatie voor Vrede en Samenwerking in Europa (OVSE) is, anders dan haar naam doet vermoeden, geen Europese organisatie maar een veiligheidsorganisatie die ruim de helft van het noordelijk halfrond bestrijkt, inclusief de Verenigde Staten en Canada.

94 'OSCE Document on Small Arms and Light Weapons', Wenen 24-11-2000.

95 Zie voor een overzicht van standpunten in Amerikaanse kranten: 'Editors Criticize U.S. Stance at U.N. Conference on Arms Trade', *Arms Trade Insider* nr. 49, 10-07-2001, <http://www.clw.org/atop/inside/inside49.html>.

illegale handelingen kunnen op termijn een effect hebben voor de vrijheid van wapeneigenaars en de overheid in Washington, die belangrijker wordt geacht dan een gezamenlijk internationaal programma.

Een van de moeilijkste punten binnen de internationale diplomatie is overeenstemming rond de aanpak van zogenaamde wapenmakelaars. Zowel in OVSE- als VN-verband is dit onmogelijk. Eind april 2003 organiseert Nederland daarom samen met Noorwegen een conferentie waar informatie over de maatregelen in verschillende landen uitgewisseld worden. Wapenmakelaars blijken dikwijls in staat hun zaken buiten het zicht van de autoriteiten te organiseren, gebruikmakend van dekmantelfirma's en sluiproutes. Ter illustratie: Op 22 februari 2001 legt de politierechter het Diemense bedrijf ANK stil. In december 2000 vindt bij het bedrijf een huiszoeking plaats na een tip van de Sloveense inlichtingendienst. Uit de in beslag genomen administratie komt naar voren dat ANK bemiddelt bij een levering granaten naar Pakistan, die in maart 2001 vanuit Slovenië zal vertrekken. Het bedrijf is al eens eerder gewaarschuwd door de Economische Controledienst wegens een levering in omgekeerde richting, vanuit Pakistan naar voormalig Joegoslavië. Bovendien wordt tijdens de rechtszaak duidelijk dat ANK minimaal vier keer optreedt als bemiddelaar bij wapenexporttransacties met landen waartegen een boycot bestaat. Er wordt desondanks slechts een voorwaardelijke straf opgelegd met een proeftijd van twee jaar.⁹⁶

Nederlands activisme op het gebied van lichte en kleine wapens kost het Nederlandse bedrijfsleven weinig. De Nederlandse defensie-industrie is nauwelijks betrokken bij de productie van kant-en-klare landmijnen en handvuurwapens. Daar waar deze betrokkenheid wel bestaat wordt deze nauwelijks besproken, bijvoorbeeld waar het gaat om de productie van onderdelen. Buiten beschouwing blijven ook andere wapentypen die eveneens tegen burgers elders worden ingezet. Niet alleen het directe gebruik van grote en kleine wapens tegen personen, maar ook de uitwerking van militaire uitgaven op de verdeling van de middelen binnen een (arme) samenleving, kan zeer schadelijke gevolgen hebben. Bij deze uitgaven gaat het vooral om grote wapensystemen. Het is een raadsel waarom ontwikkelingsorganisaties hier niet harder tegen te hoop lopen. Anderzijds is het ook een vraagteken waarom niet meer wordt gekeken naar de rol die Nederlandse wapens spelen in conflicten tussen landen.

De inzet van de Nederlandse overheid is gratis en kan meesurfen op de

96 'Stilleggen bedrijf geëist voor illegale wapenhandel', ANP 22-02-2001. De rechtbank noemt drie afzonderlijke leveringen naar Pakistan die ANK regelde (Rechtbank Amsterdam, parketnummer 13-129379-2000, 25-10-2001). De officier van justitie wijst er tijdens het proces op dat ANK 90% van zijn inkomsten uit dit soort wapendeals haalt (mededeling ANP-journaliste Jenny Rietmat, 23-02-2001).

golven van een pragmatisch ontwikkelings- en mensenrechtendebat. Door deze benadering blijft een groot deel van de kwalijke leveringen buiten beschouwing. Intussen laat Buitenlandse Zaken niet na om zijn imago met betrekking tot het wapenhandeldossier op te poetsen door de halfslachtige inspanningen breed uit te meten.